

Museum Het Spinozahuis

Factsheet 'Koerbagh, Descartes en Spinoza"

Koerbagh: 1633-1669

- Koerbagh was een geestverwant van Spinoza. Het is waarschijnlijk dat Spinoza en Koerbagh contact hadden. Hun kennissenkring overlapte elkaar en in de tijd dat Spinoza in Rijnsburg woonde en Leiden regelmatig aandeed, was Koerbagh ook in Leiden. Zekerheid dat ze elkaar in die tijd spraken is er niet omdat er geen concrete verwijzing naar een dergelijk contact bestaat. Volgens Jonathan Israel is het echter wel zeer aannemelijk dat zij elkaar zagen en spraken (zie slot van deze factsheet)
- Koerbagh's denkbeelden over God, religie, de verhouding tussen kerk en staat en politiek komen in grote lijnen overeen met die van Spinoza. Ze zijn echter minder ver uitgewerkt.
- Hij kwam voor het eerst serieus onder vuur te liggen door de publicatie van *Bloemhof*, een soort woordenboek met de nodige kritiek op de gangbare religieuze en politieke opvattingen en ambtsdragers. Het boek werd verboden, en Adriaan vluchtte voor de zekerheid naar de vrijstad Culemborg. Van daar uit stuurde hij het manuscript van een nog controversiëler boek "*Een Ligt Schijnende in Duystere Plaatsen*" naar een drukker in Utrecht. Die schrok van de inhoud en ging ermee naar de autoriteiten.
- De Amsterdamse schout Cornelis Witzen, zond vervolgens in 1668 een arrestatiebevel uit wegens overtreding van het verbod op Sociniaanse geschriften (ontkenning van de Goddelijke drie-eenheid). Adriaan was inmiddels ondergedoken in Leiden. Daar werd hij echter verraden. Leiden was bereid hem uit te leveren op voorwaarde dat de stad mocht delen in de opbrengsten van een veroordeling.
- De eis was een grote geldboete, afhakken van een duim, doorboren van de tong met een gloeiende priem, 30 jaar Rasphuis en verbanning uit de stad. De veroordeling was milder: een geldboete en 10 jaar Rasphuis.
- Adriaan verhuisde al snel naar het "Willige Rasphuis", een Rasphuis voor gevallen lieden uit betere kringen. Na een jaar, in 1669, overleed hij.

Descartes (1596-1650)

- René Descartes is de grondlegger van het rationalisme; een filosofische stroming die vertrekt vanuit de idee dat de rede de enige of voornaamste bron van kennis is.
- In zijn boek *Over de methode* (1637) beschrijft de Franse denker de beginselen van een wiskundige methode om tot zekere kennis te komen. Een methode die wij nu wetenschappelijk noemen. Kern daarvan is: systematisch aan alles twijfelen.
- In het eerste hoofdstuk van zijn *Meditaties over de eerste filosofie* (gepubliceerd in 1641) stelt Descartes dat waarnemingen gebaseerd op zintuigen, te onbetrouwbaar zijn om als waarheid te dienen. In het tweede hoofdstuk borduurt hij hierop door: "Als ik mij ervan overtuigd heb dat er absoluut niets bestaat in de wereld, besta ik dan ook niet?" Het

antwoord daarop is dat hij moet bestaan, want als hij zich ergens van overtuigt, bestaat hij. *Ik denk, dus ik besta/Ik denk, dus ik ben*, bekender geworden in de Latijnse variant *Cogito, ergo sum*. Dit was de eerste waarheid die de test van de methodische twijfel doorstond.

- René Descartes' "Beginselen van de wijsbegeerte" (Principia Philosophiae; 1644) is een fundamenteel werk waarin hij zijn filosofische en wetenschappelijke ideeën uiteenzet. Het boek is verdeeld in vier delen:
    - Deel I: De Principes van de Kennis - Hierin bespreekt Descartes de methodische twijfel en de basisprincipes van kennis.
    - Deel II: De Principes van de Materiële Dingen - In dit deel onderzoekt Descartes de aard van de materiële wereld. Hij bespreekt de eigenschappen van materie, beweging en de wetten van de natuur.
    - Deel III: De Zichtbare Wereld - Dit deel richt zich op de astronomie en de structuur van het universum. Descartes presenteert zijn theorieën over de beweging van planeten en sterren, en de rol van wervelingen (vortexen) in de kosmos.
    - Deel IV: De Aarde - In het laatste deel behandelt Descartes de geologie en meteorologie. Hij bespreekt de vorming van de aarde, de eigenschappen van mineralen en de oorzaken van verschillende weersomstandigheden.
- Het boek combineert filosofische reflecties met wetenschappelijke observaties en biedt een uitgebreid overzicht van Descartes' visie op de wereld en de natuurwetten die deze beheersen.
- Het enige werk van Spinoza dat onder zijn eigen naam werd uitgegeven *Renati des Cartes Principia Philosophiae* is een commentaar op het hiervoor genoemde boek van Descartes. Spinoza schrijft het boekje als een studiehulp voor een student theologie Casearius, die in Rijnsburg in hetzelfde huis als hij woonde. Het geeft een gedetailleerde uitleg van *Principia Philosophiae* om Descarte's filosofie toegankelijker te maken voor studenten en geïnteresseerden.
- Descartes ideeën stuitten op weerstand; vooral in religieuze en conservatieve kringen. Zijn rationalistische benadering en methodische twijfel werden door sommigen gezien als een bedreiging voor de traditionele religieuze en filosofische opvattingen.
- In sommige universiteiten, zoals die van Utrecht, werden Descartes' werken verboden. De Utrechtse theoloog Gijsbertus Voetius was een van de felste tegenstanders van Descartes en beschuldigde hem van ketterij. Dit leidde tot een officieel verbod op het onderwijzen van Descartes' filosofie aan de universiteit.
- Het leidde ook tot conflicten binnen universiteiten. Professoren en studenten raakten verdeeld over de acceptatie van zijn ideeën, wat leidde tot spanningen en polemieken binnen de academische gemeenschap.
- Ondanks deze weerstand had Descartes ook veel aanhangers en zijn ideeën hadden een blijvende invloed op de ontwikkeling van de moderne filosofie en wetenschap.

	Koerbagh (K)	Spinoza (S)	Descartes (D)
Religie	K en S zetten zich af tegen het christelijke godsbeeld. God staat gelijk aan de natuur.		God en de materiele wereld bestaan naast elkaar. God is de schepper
Bijbel	K plaatst de bijbel op eenzelfde lijn als Teil Uilenspiegel en Reynaert de Vos	S beschouwd het Oude Testament als een inspirerend boek dat echter niet letterlijk moet worden genomen.	Voor D was niet de bijbel maar de Rede de basis voor de waarheid
Ziel en lichaam	Hierover geen uitspraken	Ziel en lichaam zijn één (monisme). Geen bewustzijn of ziel zonder lichaam.	Ziel en lichaam zijn twee afzonderlijke entiteiten. Na de dood blijft de ziel bestaan
Verhouding Kerk en Staat	De kerk is ondergeschikt aan de Staat. Het is de (bij voorkeur democratische) staat die de regels bepaalt waaraan een mens zich moet houden		
Rede	“De rede is de bron van alle kennis”; een stelling die voor zowel S als D en K de basis vormt voor hun gedachtegoed. Zintuigelijke waarneming moet worden gewantrouwd en is alleen bruikbaar in combinatie met de Rede		
Stijl	Provocerend; spottend; Publicaties in het Nederlands	Bedachtzaam; aanstoot vermijden door aan te sluiten bij de christelijke terminologie	
Maatschappelijke ontvangst	Verguist door de gevestigde orde; uiteindelijk veroordeeld en gevangengezet	Verbod op zijn boeken door de Staten van Holland en West Friesland	Wisselen; naast aanhangers ook felle tegenstanders. Verbod bij verschillende universiteiten op het bestuderen van zijn werken.